

Η εξέλιξη της ελληνικής επανάστασης (1821-1827)

Η ευνοϊκή συγκυρία Οι προϋποθέσεις για την επιτυχία της ελληνικής επανάστασης ήταν σαφώς καλύτερες στον νότιο ελλαδικό χώρο, όπου οι ελληνικοί πληθυσμοί ήταν πυκνότεροι και η παρουσία οθωμανικού στρατού δεν ήταν ιδιαίτερα ισχυρή, ενώ τη δεδομένη στιγμή (1820-1822) μεγάλο μέρος των οθωμανικών δυνάμεων ήταν απασχολημένο στον πόλεμο εναντίον του Αλή πασά της Ηπείρου. Ακόμη, εδώ πολυάριθμοι Φιλικοί προετοίμαζαν και ανέμεναν τον ξεσηκωμό, υπήρχαν ένοπλα σώματα Ελλήνων (κλέφτες), ελληνικά εμπορικά σκάφη, που τότε ήταν εφοδιασμένα με κανόνια, ενώ πολλοί Έλληνες διέθεταν σημαντική εμπειρία ένοπλων συγκρούσεων τόσο στην ξηρά (στρατιώτες στις ένοπλες δυνάμεις του Αλή πασά και στον αγγλικό στρατό των Επτανήσων) όσο και στη θάλασσα (ναύτες στο τουρκικό πολεμικό ναυτικό, αλλά και σε εμπορικά πλοία που είτε συγκρούονταν με πειρατές είτε ασκούσαν πειρατεία). Επιπλέον, τα ορεινά εδάφη της Πελοποννήσου και της Στερεάς διευκόλυναν τον κλεφτοπόλεμο.

Επαναστατικές εστίες Επαναστάσεις ξέσπασαν τον Μάρτιο του 1821 σε διάφορα σημεία της Πελοποννήσου και στη συνέχεια στη Στερεά Ελλάδα, στην Κρήτη, στα νησιά του Αιγαίου, στη Θεσσαλία, στην Ήπειρο, στη Μακεδονία και στη Θράκη.

1. Θ. Βρυζάκης, *Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ευλογεί τη σημαία της επανάστασης (φανταστική σύνθεση). Αν και ο Αγώνας είχε ξεκινήσει λίγες μέρες νωρίτερα, η 25η Μαρτίου ορίστηκε το 1838 ως εθνική επέτειος για να συνδεθεί η κήρυξη της Επανάστασης με τον Ευαγγελισμό της Θεοτόκου.*

Η φάση των επιτυχιών (1821-1824) Αρχικά, οι επαναστάτες περιόρισαν τους Τούρκους στα κατά τόπους φρούρια. Παράλληλα, καταλήφθηκαν από τους Έλληνες πόλεις της Πελοποννήσου, όπως η Καλαμάτα και η Πάτρα. Οι οθωμανικές αρχές απάντησαν με σκληρά αντίποινα σε βάρος Ελλήνων αμάχων στην Κωνσταντινούπολη, στη Σμύρνη, στη Θράκη, στην

Επαναστατικές κινήσεις έγιναν, επίσης, στην Κύπρο και στη Μ. Ασία. Γρήγορα, ωστόσο, φάνηκε ότι η απελευθέρωση μιας τόσο μεγάλης περιοχής ξεπερνούσε τις δυνατότητες του ελληνισμού. Ειδικά στη Θεσσαλία και στη Μακεδονία, που είναι σε μεγάλο βαθμό πεδινές, καθώς και στη Θράκη, στην Κύπρο και στη Μ. Ασία, όπου ήταν εύκολο να φτάσει γρήγορα τουρκικός στρατός, η καταστολή ήταν άμεση. Τελικά, η επανάσταση εδραιώθηκε στην Πελοπόννησο, στη Στερεά Ελλάδα και σε ορισμένα νησιά του Αιγαίου. Οι δυνάμεις των επαναστατών αποτελούνταν από αγωνιστές που ακολουθούσαν κάποιον οπλαρχηγό δίχως να υπάρχει κεντρική ηγεσία.

Οι πρωταγωνιστές Από τους χιλιάδες Έλληνες που συμμετείχαν στην επανάσταση ξεχώρισαν, χάρη στις στρατιωτικές ηγετικές τους ικανότητες, οι Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Γεώργιος Καραϊσκάκης, Οδυσσέας Ανδρούτσος και Μάρκος Μπότσαρης στη στεριά, καθώς και οι Κωνσταντίνος Κανάρης και Ανδρέας Μιαούλης στη θάλασσα. Ηγετικό ρόλο έπαιξαν και δύο γυναίκες, η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα και η Μαντώ Μαυρογένους.

2. Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ο θρυλικός «γέρος του Μοριά», ηγετική φυσιογνωμία της επανάστασης του 1821.

1. Οι απαρχές της ελληνικής επανάστασης

Οι περισσότεροι από αυτούς [ενν. τους Έλληνες] στην αρχή της επανάστασης ήσαν χωρίς άρματα [...] και οι σημαίες των περισσότερων ήσαν τσεμπέρες των γυναικών των. Ερωτούσαν οι απλοί Έλληνες τότε ο ένας τον άλλον διά τι εμαζώχθησαν εδώ και τι θα κάμωμεν. [...] Οι Έλληνες εις την αρχήν της επαναστάσεως αυτομάτως εσυναθροίζοντο εις τα στρατόπεδα [...]. Έπειτα όμως ο Κολοκοτρώνης επρολάμβανε και τους εσυνάθροιζε διά διαταγής αυτού, ή της κυβερνήσεως, και δεν τους άφηνε να συνέρχωνται αυτομάτως, διότι εφοβείτο την ραδιουργίαν και την λιποταξίαν και ήθελε να τους έχη όλους υπό επιτήρησιν.

Φωτάκος (Φώτιος Χρυσανθακόπουλος), *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1858, τόμ. Α', σ. 81.

Κύπρο και αλλού. Στη διάρκεια τους απαγχονίστηκε ο πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄ (10 Απριλίου 1821).

Η επανάσταση, ωστόσο, δεν κάμφθηκε. Τουρκικά στρατεύματα που μετέβαιναν στην Πελοπόννησο για να την καταπνίξουν συνάντησαν ισχυρή και γενναία αντίσταση σε διάφορα σημεία της Στερεάς Ελλάδας (Αλαμάνα, Γραβιά, Βασιλικά και αλλού) από τις δυνάμεις οπλαρχηγών όπως ο Αθανάσιος Διάκος και ο Οδυσσεάς Ανδρούτσος. Σε μια από αυτές τις μάχες σκοτώθηκε πολεμώντας και ο επίσκοπος Σαλώνων Ησαΐας. Την ίδια στιγμή ενισχύονταν οι ελληνικές θέσεις στην Πελοπόννησο. Γεγονός-σταθμός υπήρξε η άλωση της Τριπολιτσάς (23 Σεπτεμβρίου 1821), διοικητικού κέντρου της Πελοποννήσου, από δυνάμεις με επικεφαλής τον Θ. Κολοκοτρώνη.

Παράλληλα, στη θάλασσα οι ελληνικές δυνάμεις παρεμπόδιζαν τις κινήσεις του τουρκικού στόλου, υποστήριζαν τις χερσαίες δυνάμεις και συμμετείχαν σε πολιορκίες παραλιακών φρουρίων.

Οι Τούρκοι, θέλοντας να σπείρουν τον πανικό, κατέλαβαν τη Χίο (Πάσχα 1822) και κατέσφαξαν τον ελληνικό πληθυσμό της (23.000 νεκροί και 47.000 αιχμάλωτοι), γεγονός που προκάλεσε μεγάλη συγκίνηση στην Ευρώπη. Σε απάντηση, ο Κ. Κανάρης και οι άνδρες του ανατίναξαν, λίγο αργότερα, την τουρκική ναυαρχίδα στο λιμάνι της Χίου.

Συγχρόνως, ελληνικές δυνάμεις, υπό την ηγεσία του Θ. Κολοκοτρώνη, διέλυσαν στα Δερβενάκια της Αργολίδας (25-28 Ιουλίου 1822) τη στρατιά του Δράμαλη που είχε φτάσει στην Πελοπόννησο με σκοπό την ανακατάληψη της Τριπολιτσάς.

Το 1823 σκοτώθηκε, πολεμώντας λίγο έξω από το Καρπενήσι, ο Μάρκος Μπότσαρης.

Το 1824 ο σουλτάνος ήρθε σε συμφωνία με τον ηγεμόνα της Αιγύπτου Μοχάμετ Άλι, προσφέροντάς του, σε περίπτωση καταστολής της επανάστασης, την Κρήτη και την Πελοπόννησο. Πράγματι, αιγυπτιακός στρατός κατέπνιξε την επανάσταση στην Κρήτη και κατέστρεψε την Κάσο, ενώ τουρκικές δυνάμεις έκαναν το ίδιο στα Ψαρά.

Η ελληνική απάντηση δόθηκε στη ναυμαχία του Γέροντα (29 Αυγούστου 1824), στην οποία ελληνικές ναυτικές δυνάμεις με επικεφαλής τον Α. Μιαούλη κατάφεραν ισχυρό χτύπημα στον τουρκοαιγυπτιακό στόλο.

Η φάση της κάμψης (1825-1827) Στις αρχές του 1825 ο Ιμπραήμ, θετός γιος του Μοχάμετ Άλι της Αιγύπτου, αποβιβάστηκε στην Πελοπόννησο επικεφαλής ενός καλά οργανωμένου τακτικού στρατού. Χωρίς σοβαρή αντίσταση από τις ελληνικές δυνάμεις, που ήταν καταπονημένες από τον εμφύλιο πόλεμο (βλέπε επόμενη ενότητα), ανακατέλαβε μεγάλο τμήμα της Πελοποννήσου. Η ηρωική προσπάθεια του Παπαφλέσσα να τον σταματήσει (μάχη στο Μανιάκι, 20 Μαΐου 1825) δεν είχε αποτέλεσμα. Μόνο στους Μύλους, περιοχή κοντά στο Άργος, οι Δημήτριος Υψηλάντης, Κωνσταντίνος Μαυρομιχάλης και Μακρυγιάννης κατάφεραν να πλήξουν τις δυνάμεις του Ιμπραήμ (13 Ιουνίου 1825).

3. Ν. Λύτρας, Η ανατίναξη της τουρκικής ναυαρχίδας στη Χίο από τον Κ. Κανάρη και άνδρες του.

4. Παπαφλέσσας

2. Η πείνα βασανίζει τους αγωνιστές του Μεσολογγίου

Αρχίσαμεν, περί τας 15 Μαρτίου, ταις πικραλήθραις, χορτάρι της θαλάσσης: το εβράζαμεν πέντε φοραίς έως ότου έβγαινεν η πικράδα, και το ετρώγαμεν με ξείδι και λάδι ωςάν σαλάτα, και με ζουμί από καβούρους ανακατωμένον και τούτο. Εδόθησαν και εις τους ποντικούς, πλην ήτον ευτυχής όστις εδύνάτο να πιάση έναν. Βατράχους δεν είχαμεν, κατά δυστυχίαν. Από την έλλειψιν της θροφής αύξαναν αι ασθένειαι, πονόστομος και αρθρίτις. Εις τοιαύτην κατάστασιν ευρισκόμασθον όταν μας έφθασεν γράμμα των απεσταλμένων μας εις Ναύπλιον συσταίνον και να φάγωμεν (εν ανάγκη) ένας τον άλλον. [...] Εκείνην την ημέραν ένας Κραβαρίτης έκοψεν κρέας από το μηρί ενός φονευμένου και το έφαγεν.

Ν. Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επανάστασεως των Ελλήνων*. Από τα 1821 μέχρι των 1833, επιμ. Γ. Βλαχογιάννης, Αθήνα 1939, τόμ. Β΄, σ. 256.

Παράλληλα, τουρκικές και αιγυπτιακές δυνάμεις είχαν αρχίσει την πολιορκία του Μεσολογγίου (Απρίλιος 1825-Απρίλιος 1826), η οποία τερματίστηκε τη νύχτα της 10ης προς την 11η Απριλίου 1826 με την ηρωική έξοδο των πολιορκημένων Ελλήνων, που κατέληξε σε σφαγή, γεγονός που προκάλεσε τεράστια συγκίνηση σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Η επανάσταση κινδύνευε άμεσα να καμφθεί. Μόνο στη Στερεά Ελλάδα δυνάμεις με επικεφαλής τον Γεώργιο Καραϊσκάκη, μία από τις σημαντικότερες στρατιωτικές φυσιογνωμίες του Αγώνα, πραγματοποιούσαν ακόμη επιχειρήσεις. Ενώ, όμως, οι Έλληνες μάχονταν κατά τουρκικών δυνάμεων που πολιορκούσαν την Ακρόπολη της Αθήνας, ο Καραϊσκάκης σκοτώθηκε (23 Απριλίου 1827). Ο θάνατός του και η κατάληψη της Ακρόπολης, λίγο μετά, από τους Τούρκους ενίσχυσαν την αίσθηση ότι η επανάσταση έσβηνε.

Παράλληλα, οι Δυνάμεις (Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία), παρακινημένες από δικούς τους λόγους, αποφάσισαν (συνθήκη του Λονδίνου, 6 Ιουλίου 1827) την ειρήνευση και τη δημιουργία ελληνικού κράτους. Ήταν μια απόφαση που άλλαξε ουσιαστικά τα δεδομένα του ελληνικού ζητήματος. Η επανάσταση, ωστόσο, δεν είχε ακόμη τελειώσει.

5. Θ. Βρυζάκης, Η έξοδος του Μεσολογγίου.

6. Μάρκος Μπότσαρης

7. Γεώργιος Καραϊσκάκης

8. Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα

ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. **Αφού** μελετήσετε την πηγή 1, προσπαθήστε να παρουσιάσετε σε σύντομο κείμενο την ατμόσφαιρα που επικρατούσε μεταξύ των ξεσηκωμένων Ελλήνων στο ξεκίνημα του Αγώνα.
2. **Να** μελετήσετε την πηγή 2 και την εικόνα 4 και να συνθέσετε κείμενο στο οποίο θα αφηγήστε τη ζωή στο πολιορκημένο Μεσολόγγι και την έξοδο των κατοίκων του.
3. **Διαθεματική δραστηριότητα:** Να επιλέξετε έναν από τους ζωγραφικούς πίνακες 1, 3, 5 και να τον περιγράψετε.

Πρώτες προσπάθειες των επαναστατημένων Ελλήνων για συγκρότηση κράτους

Μορφές πολιτικής οργάνωσης με τοπικό χαρακτήρα Προκειμένου να εδραιωθεί η επανάσταση, χρειάζονταν, εκτός από πολεμική προσπάθεια, ανεφοδιασμός των ελληνικών στρατευμάτων και πολιτική οργάνωση των περιοχών που απελευθερώνονταν. Παράλληλα, επιτακτική ήταν και η ανάγκη διαχείρισης των εθνικών γαιών ή εθνικών κτημάτων, δηλαδή των ακίνητων οθωμανικών περιουσιών που είχαν περάσει στον έλεγχο των Ελλήνων. Αυτές τις ανάγκες ανέλαβαν να καλύψουν οι τοπικοί οργανισμοί, δηλαδή πολιτικοί σχηματισμοί τοπικού χαρακτήρα, ένα είδος τοπικών κυβερνήσεων. Οι περισσότεροι ελέγχονταν από προεστούς, Φαναριώτες και ιεράρχες. Η παρουσία σε αυτούς εκπροσώπων των κατώτερων τάξεων ήταν σπάνια.

Ανάμεσα στα πολλά τέτοια σώματα που δημιουργήθηκαν, τα σημαντικότερα ήταν η *Πελοποννησιακή Γερουσία*, που συστάθηκε με πρωτοβουλία Πελοποννήσιων προεστών, δίχως τη συμμετοχή κανενός άλλου φορέα του Αγώνα, η *Γερουσία της Δυτικής Χέρσου Ελλάδος* (Δ. Στερεάς Ελλάδας), που είχε επικεφαλής τον έμπειρο Φαναριώτη πολιτικό Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, και ο *Άρειος Πάγος*, που διοικούσε την Α. Στερεά Ελλάδα και είχε επικεφαλής τον επίσης Φαναριώτη Θεόδωρο Νέγρη.

Η συγκρότηση τοπικών οργανισμών, παρ' ότι αναμφισβήτητα βοήθησε στην αντιμετώπιση ορισμένων επειγόντων προβλημάτων, έφερε στην επιφάνεια και διαμάχες. Αυτές κλιμακώθηκαν από το καλοκαίρι του 1821, όταν έφτασε στην Πελοπόννησο ο Δημήτριος Υψηλάντης, αδερφός του ηγέτη της Φιλικής Εταιρείας Αλ. Υψηλάντη, ως εκπρόσωπός του, για να αναλάβει την ηγεσία του Αγώνα. Τότε, **αρκετοί οπλαρχηγοί και Φιλικοί, που κατηγορούσαν τους προεστούς, τους Φαναριώτες και τους ιεράρχες ότι επιχειρούσαν να μονοπωλήσουν τη διαχείριση της εξουσίας**, συσπειρώθηκαν γύρω του. Μάλιστα, το καλοκαίρι του 1821, όταν οι προεστοί της Πελοποννήσου αρνήθηκαν να συνεργαστούν με τον Υψηλάντη, απειλήθηκαν, και μάλιστα δύο φορές, με σφαγή από εξοργισμένους αγωνιστές. Σώθηκαν τελικά, μόνο χάρη στις παρεμβάσεις του Κολοκοτρώνη.

Η Α' Εθνοσυνέλευση Η ανάγκη ενιαίας διεύθυνσης του Αγώνα οδήγησε, σύντομα, στην απόφαση κατάργησης των τοπικών οργανισμών και δημιουργίας κεντρικής διοίκησης. Έτσι, προκηρύχθηκαν εκλογές για την ανάδειξη *παραστατών*, δηλαδή εκπροσώπων του λαού που θα αποτελούσαν την Εθνική Συνέλευση.

Η Α' Εθνοσυνέλευση έγινε κοντά στην Επίδαυρο (Δεκέμβριος 1821-Ιανουάριος 1822), έμεινε γνωστή ως *Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου* και ψήφισε το πρώτο ελληνικό σύνταγμα, γνωστό ως *σύνταγμα της Επιδαύρου*. Ήταν ένα κείμενο έντονα επηρεασμένο από τα συντάγματα της γαλλικής επανάστασης, με το οποίο ανακηρύσσονταν η ελληνική ανεξαρτησία και θεσπιζόταν το πολίτευμα της αβασιλευτής δημοκρατίας. Η τελευταία ρύθμιση αποτελούσε μοναδική εξαίρεση σε όλη την Ευρώπη, όπου επικρατούσε τότε η βασιλεία. Έχοντας επίγνωση αυτής της διαφοράς, η Εθνοσυνέλευση έσπευσε να διακηρύξει ότι η επανάσταση ήταν εθνική και δεν είχε κοινωνικοανατρεπτι-

Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος

1. Ο Κολοκοτρώνης μιλά σε αγωνιστές που απειλούσαν προκρίτους

Έλληνες! Είμαι κι εγώ σύντροφός σας. Αλλά πρώτα να με ακούσετε που θα σας μιλήσω. [...] Γιατί θέλουμε να χάσουμε την πατρίδα μας σκοτώνοντας ο ένας τον άλλο; Εμείς εσηκώσαμε τ' όπλα για τους Τούρκους και ακουστήκαμε στην Ευρώπη ότι σηκώθηκαν οι Έλληνες για τους τυράννους [...]. Αν σκοτώσουμε τους προεστούς, τι θα μας πουν τότε; Θ' ακουστή ούλον τον κόσμον και θα μας πουν τα βασίλεια ότι τούτοι δεν σηκώθηκαν για την πατρίδα και την ελευθερίαν τους, αλλά για να σκοτωθούνε συνατοί τους [ενν. αναμεταξύ τους]. [...] Θα μας πούνε Καρμπουνάρους, ρέμπελους κι ακατάστατους και κανέναν δεν θα μας βοηθήσει [...].

Πηγή: Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, Μέλισσα, Αθήνα 1959-1960, τόμ. 1, σ. 479-480.

2. Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος

(σύνταγμα της Επιδαύρου), 1822

§ γ' - Όλοι οι Έλληνες εισίν όμοιοι ενώπιον των νόμων άνευ τινός εξαίρέσεως ή βαθμού ή κλάσεως (ενν. κοινωνικής τάξης), ή αξιώματος.

§ ζ' - Η ιδιοκτησία, τιμή και ασφάλεια εκάστου των Ελλήνων, είναι υπό την προστασίαν των νόμων. Λ. Αξελός (επιμ.), *Τα ελληνικά συντάγματα, 1822-1952* Στοχαστής, Αθήνα 1971, σ. 66.

κές προθέσεις. Τέλος, η διοίκηση ορίστηκε ότι θα αποτελούνταν από δύο σώματα με ετήσια θητεία, το *Εκτελεστικό* (κυβέρνηση), με πέντε μέλη, και το *Βουλευτικό*, με 70 μέλη. Πρόεδρος του πρώτου εκλέχτηκε ο Αλ. Μαυροκορδάτος και του δεύτερου ο Δ. Υψηλάντης. Ωστόσο, στο Βουλευτικό πλειοψηφούσαν οι προεστοί, γεγονός που αποδυνάμωνε τον Υψηλάντη.

Η Β' Εθνοσυνέλευση Σε συνθήκες πολιτικής έντασης έγινε στο Άστρος της Κυνουρίας η Β' Εθνοσυνέλευση (Μάρτιος-Απρίλιος 1823). Εγκρίθηκε μια νέα, ελαφρώς τροποποιημένη, εκδοχή του συντάγματος της Επιδαύρου, ο *νόμος της Επιδαύρου*, καταργήθηκαν όλοι οι τοπικοί οργανισμοί, καθώς και το αξίωμα του αρχιστράτηγου που έφερε έως τότε ο Κολοκοτρώνης. Πρόεδρος του Εκτελεστικού ορίστηκε ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης και πρόεδρος του Βουλευτικού ο Α. Μαυροκορδάτος.

Ο εμφύλιος πόλεμος Η πολιτική ένταση δεν άργησε να οδηγήσει σε εμφύλια σύρραξη, που εκδηλώθηκε το φθινόπωρο του 1823, αρχικά ως σφοδρή πολιτική σύγκρουση και λίγο αργότερα ως ανοιχτή ένοπλη αναμέτρηση.

Οι αντιθέσεις ανάμεσα στους Έλληνες που προεπαναστατικά διέθεταν εξουσία και τώρα επιδίωκαν να τη διατηρήσουν (πρόκριτοι, ιεράρχες, Φαναριώτες) και σ' εκείνους που αναδείχθηκαν στα πεδία των μαχών και θεωρούσαν αυτόνοτο δικαίωμά τους την πρωταγωνιστική συμμετοχή τους στα κοινά (οπλαρχηγοί, Φιλικοί), οι τοπικιστικές αντιθέσεις, οι διαφωνίες για τη διαχείριση των χρημάτων του δανείου που είχε συναφθεί στην Αγγλία και οι καθαρά προσωπικές αντιπαλοότητες και φιλοδοξίες γέννησαν την εμφύλια διαμάχη.

Αρχικά (φθινόπωρο 1823-καλοκαίρι 1824) συγκρούστηκαν δύο παρατάξεις με επικεφαλής τους Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, αντιπρόεδρο του Εκτελεστικού, και Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, πρόεδρο του Βουλευτικού. Όταν ο τελευταίος εξασφάλισε την υποστήριξη των ισχυρότερων προκρίτων της Πελοποννήσου και της Ύδρας, ο Κολοκοτρώνης αναγκαστικά υποχώρησε.

Κατόπιν (Ιούλιος 1824-Ιανουάριος 1825), ο Μαυροκορδάτος και οι Υδραίοι συμμαχήσαν με τον Ιωάννη Κωλέττη, που επηρέαζε πολλούς οπλαρχηγούς της Στερεάς Ελλάδας, και απέκλεισαν τους Πελοποννήσιους από την εξουσία. Όταν οι τελευταίοι συνασπίστηκαν, στρατεύματα από τη Στερεά λεηλάτησαν τη βόρεια Πελοπόννησο αναγκάζοντας τους Πελοποννήσιους να συνθηκολογήσουν. Οι νικητές φυλάκισαν τον Κολοκοτρώνη και τον Οδυσσέα Ανδρούτσο, που λίγο αργότερα δολοφονήθηκε.

Η Γ' Εθνοσυνέλευση Η Γ' Εθνοσυνέλευση συγκλήθηκε το 1826 στην Επίδαυρο, αλλά διαλύθηκε σχεδόν αμέσως, όταν έγινε γνωστή η πτώση του Μεσολογγίου. Συγκλήθηκε ξανά, την άνοιξη του 1827, στην Τροιζήνα, όπου και εξέλεξε *Κυβερνήτη της Ελλάδος* τον Ιωάννη Καποδίστρια με θητεία επτά ετών. Τέλος, ψήφισε το *Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος*, που βασιζόταν στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών, διαπνεόταν από φιλελεύθερες ιδέες και ήταν το πιο δημοκρατικό σύνταγμα της εποχής του.

3. Η ένοπλη εμφύλια σύγκρουση

Μετά τον Μάιο του 1824, διάφοροι Πελοποννήσιοι ηγέτες άρχισαν να καλούν σε ανταρσία. Την ίδια στιγμή οι αντίπαλοί τους, με επικεφαλής τους αδερφούς Κουντουριώτη και τον Ι. Κωλέττη, προσπαθούσαν να εντάξουν στο στρατόπεδό τους Στερεοελλαδίτες οπλαρχηγούς με επιστολές σαν την παρακάτω (πιθανόν συντάχθηκε από τον Ι. Κωλέττη).

Οι Μωραίτες ελύσσαξαν από τα πολλά πλούτη, τα οποία ήρπασαν από τους Τούρκους [...] και προσπαθούν ν' αντικαταστήσουν [...] τους μπέηδες και τους αγάδες. Και σεις τρέχετε αυτού χωρίς ψωμί, χωρίς τσαρούχι, χωρίς φορέματα, με μίαν παλαιοκάπαν, καταβασανίζεσθε. Τι λοιπόν περιμένετε; Άλλην αρμοδιωτέραν και ευτυχεστέραν διά σας περίστασιν δεν θέλει εύρετε ποτέ, διά να πλουτίσετε μεγάλοι και μικροί. Τώρα άνοιξαν διά σας δύο πηγαί πλούτου, οι λίρες του δανείου και τα πλούσια λάφυρα του Μωρέως. Πηγή: Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, Μέλισσα, τόμ. 4, Αθήνα 1959-1960, σ. 509.

4. Πολιτικόν Σύνταγμα της Ελλάδος

(σύνταγμα της Τροιζήνας), 1827

5. Η Κυριαρχία ενυπάρχει εις το Έθνος· πάσα εξουσία πηγάζει εξ αυτού, και υπάρχει υπέρ αυτού.

21. Εις την Ελληνικήν Επικράτειαν, ούτε πωλείται, ούτε αγοράζεται άνθρωπος. Αργυρώνητος δε ή δούλος παντός γένους και πάσης θρησκείας, καθώς πατήση το Ελληνικόν έδαφος, είναι ελεύθερος και από τον δεσπότη αυτού ακαταζήτητος. Α. Αξελός (επιμ.), *Τα ελληνικά συντάγματα, 1822-1952*, Στοχαστής, Αθήνα 1971, σ. 94, 95.

ΑΣΚΗΣΕΙΣ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

1. Αφού μελετήσετε τα συντάγματα του Αγώνα (πηγές 2 και 4), να αναζητήσετε επιδράσεις σε αυτά της ιδεολογίας του Διαφωτισμού (ενότητα 1, πηγές 3, 4) και της γαλλικής επανάστασης (ενότητα 3, πηγή 1).
2. Αξιοποιώντας τις πηγές 1 και 3, καθώς και όποια άλλα στοιχεία θεωρείτε σχετικά, να γράψετε σύντομο κείμενο με θέμα τα αίτια του εμφύλιου πολέμου την εποχή του Αγώνα.

Ελληνική επανάσταση και Ευρώπη

Οι επιδιώξεις των Ελλήνων

Ελληνική επανάσταση και ευρωπαϊκή διπλωματία (1821-1826) Οι Έλληνες προσπάθησαν να εξασφαλίσουν, από την αρχή της επανάστασης, τη συμπαράσταση των Ευρωπαίων, τόσο των ηγετών όσο και των λαών. Στις πρώτες προκηρύξεις του Αγώνα αλλά και στη Διακήρυξη της Α' Εθνοσυνέλευσης τονιζόταν ότι η ελληνική επανάσταση δεν είχε στόχο την κοινωνική ανατροπή, αλλά ότι ήταν ένας εθνικός αγώνας με αποκλειστική επιδίωξη την ελευθερία.

Η διεθνής συγκυρία

Η διεθνής συγκυρία, ωστόσο, ήταν δυσμενής. Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις (Αγγλία, Ρωσία, Αυστρία, Πρωσία) μόλις είχαν νικήσει τον Ναπολέοντα και προσπαθούσαν να διαμορφώσουν ισορροπίες που θα απέτρεπαν πολέμους μεγάλης κλίμακας στο μέλλον. Η Ευρώπη βίωνε την Παλινόρθωση. Σε αυτές τις συνθήκες, η ελληνική επανάσταση ήταν για τους Ευρωπαίους διπλωμάτες ένα ακόμη πρόβλημα, μία από τις συνιστώσες του ανατολικού ζητήματος (βλέπε γλωσσάριο).

Η ευρωπαϊκή στάση 1821-1822

Κατά τα δύο πρώτα χρόνια της Επανάστασης (1821-1822) οι Δυνάμεις (Αγγλία, Ρωσία, Αυστρία, Γαλλία, Πρωσία) κράτησαν σταθερά αρνητική στάση απέναντί της. Η πολιτική τους καθορίστηκε, εκτός από τα επιμέρους συμφέροντα κάθε χώρας, από την κοινή επιθυμία τους να εμποδίσουν τη διάλυση του οθωμανικού κράτους, γεγονός που φοβούνταν ότι θα προκαλούσε νέες διενέξεις μεταξύ τους.

Έτσι, όταν αμέσως μετά την κήρυξη της επανάστασης στις Ηγεμονίες, ο ηγέτης της Αλέξανδρος Υψηλάντης προσπάθησε να επιτύχει την υποστήριξη της Ρωσίας, η τελευταία όχι μόνο δεν ανταποκρίθηκε αλλά και καταδί-

Η ευρωπαϊκή στάση 1823-1825

κασε την ελληνική επανάσταση. Χρειάστηκαν καίριες παρεμβάσεις του Ι. Καποδίστρια, τότε υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας, για να διαμορφωθεί μια κάπως πιο ευνοϊκή για τους επαναστατημένους Έλληνες ρωσική και ευρωπαϊκή πολιτική.

Το 1823, όμως, ο νέος Άγγλος υπουργός Εξωτερικών Τζορτζ Κάνιγκ, εκτιμώντας ότι ένα δυναμικό ελληνικό κράτος θα μπορούσε να αποτελέσει χρήσιμο συνεργάτη της Αγγλίας στη νοτιοανατολική Μεσόγειο, αναθεώρησε την πολιτική της χώρας του και αναγνώρισε τους Έλληνες ως εμπόλεμη δύναμη.

1. Οι επαναστατημένοι Έλληνες απευθύνονται στην Ευρώπη

Προς τους εν Πάτραις προξένους των ξένων επικρατειών

Ημείς, το Ελληνικόν έθνος των Χριστιανών, βλέποντες ότι μας καταφρονεί το οθωμανικόν γένος και σκοπεύει τον όλεθρον εναντίον μας [...], απεφασίσαμεν σταθερώς ή ν' αποθάνωμεν όλοι, ή να ελευθερωθώμεν. Και τούτου ένεκα βαστούμεν τα όπλα εις χείρας, ζητούντες τα δικαιώματά μας. Όντες λοιπόν βέβαιοι, ότι όλα τα χριστιανικά βασίλεια γνωρίζουν τα δικάιά μας, και όχι μόνον δεν θέλουν μας εναντιωθή αλλά και θέλουν μας συνδράμη, και ότι έχουν εις μνήμην, ότι οι ένδοξοι πρόγονοί μας εφάνησαν ποτέ ωφέλιμοι εις την ανθρωπότητα, διά τούτο ειδοποιούμεν την Εκλαμπρότητά σας και σας παρακαλούμεν να προσπαθήσετε, να είμεθα υπό την εύνοιαν και προστασίαν του μεγάλου τούτου κράτους.

Προκήρυξη του Αχαϊκού Διευθυντηρίου

(Αχαϊκό Διευθυντήριο: επιτροπή προσωρινής διακυβέρνησης που σχηματίστηκε από προύχοντες της Αχαΐας αμέσως μετά την έκρηξη της επανάστασης.)

Πηγή: Δ. Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, Μέλισσα, Αθήνα 1959-1960, τόμ. 1, σ. 178.

2. Ο φιλέλληνας ποιητής Σέλει: «Είμαστε όλοι Έλληνες...»

Ο ριζοσπάστης Βρετανός ποιητής Σέλει όταν έμαθε την έκρηξη της ελληνικής επανάστασης συνέθεσε ένα λυρικό δράμα με τίτλο *Hellas*. Στον πρόλόγό του έγραφε:

«Είμαστε όλοι Έλληνες. Οι νόμοι μας, η φιλολογία μας, η θρησκεία μας, οι τέχνες μας έχουν όλα τις ρίζες τους στην Ελλάδα...».

Ο πρώτος εκδότης του έργου αφαίρεσε από τον πρόλογο μια μεγάλη παράγραφο στην οποία ο ποιητής τόνιζε ότι «αυτή είναι η εποχή του πολέμου των καταπιεσμένων εναντίον των καταπιεστών». Έχει υποστηριχθεί ότι το ποίημα *Hellas* υπήρξε το πρότυπο-ερέθισμα του Διονύσιου Σολωμού για να συνθέσει το έργο του Ύμνος εις την Ελευθερίαν, που έγινε αργότερα ο εθνικός ύμνος των Ελλήνων.

1. Φιλέλληνες

Η Ρωσία, θορυβημένη από τις πρωτοβουλίες του Κάνιγκ και φοβούμενη ότι εξαιτίας της στάσης της απέναντι στην ελληνική επανάσταση θα χάσει την επιρροή της στους Έλληνες, γνωστοποίησε, στις αρχές του 1824, το **σχέδιο των τριών τμημάτων**, που προέβλεπε τον σχηματισμό τριών αυτόνομων (για τον όρο αυτονομία βλέπε γλωσσάριο) ελληνικών ηγεμονιών. Το σχέδιο, ωστόσο, απορρίφθηκε όχι μόνο από τον σουλτάνο αλλά και από τους Έλληνες.

Η αγγλική μεταστροφή ενίσχυσε την επιρροή της Αγγλίας μεταξύ των Ελλήνων. Στο πλαίσιο αυτό, η κυβέρνηση Κουντουριώτη προώθησε τη σύναψη δύο δανείων με αγγλικές τράπεζες (1824, 1825). Λίγο αργότερα, το 1825, η δύσκολη θέση στην οποία είχε περιέλθει η επανάσταση, εξαιτίας της επέμβασης του αιγυπτιακού στρατού, διευκόλυνε τους αγγλόφιλους να πείσουν τους περισσότερους Έλληνες ηγέτες να υπογράψουν την **πράξη προστασίας**, ένα έγγραφο με το οποίο ζητούσαν από την Αγγλία να αναλάβει την προστασία των Ελλήνων. Ένας από τους λίγους που δεν υπέγραψαν ήταν ο Δ. Υψηλάντης.

Καθώς η Αγγλία, η Ρωσία και η Γαλλία αναμειγνύονταν όλο και περισσότερο στα ελληνικά πράγματα, αρκετοί Έλληνες άρχισαν να πείθονται ότι η λύση θα ερχόταν, τελικά, από τις Δυνάμεις. Έτσι, δημιουργήθηκαν, την περίοδο 1823-1825, πολιτικές ομάδες-κόμματα που συνδέονταν με τις Δυνάμεις. Αυτά ήταν το **αγγλικό** με επικεφαλής τον Αλ. Μαυροκορδάτο, το **γαλλικό** με ηγέτη τον Ι. Κωλέττη και το **ρωσικό** με αρχηγούς τους Α. Μεταξά και Θ. Κολοκοτρώνη.

Το κίνημα του φιλελληνισμού Παράλληλα, αναπτυσσόταν τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική ο φιλελληνισμός, ένα κίνημα συμπαράστασης στους Έλληνες. Κύριοι παράγοντες που γέννησαν τον φιλελληνισμό ήταν ο φιλελευθερισμός και ο επαναστατικός ριζοσπαστισμός που είχε σπείρει η γαλλική επανάσταση. Ως πολιτική συμπεριφορά ο φιλελληνισμός στρεφόταν εναντίον τόσο της οθωμανικής απολυταρχίας όσο και της Ιερής Συμμαχίας αποτελώντας μια από τις κορυφαίες στιγμές του πολιτικού Ρομαντισμού του 19ου αιώνα. **Ο φιλελληνισμός ευνοήθηκε, επίσης, από τον θαυμασμό των Ευρωπαίων για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, τον αποτροπιασμό για τις βιαιότητες των Τούρκων σε βάρος άμαχων Ελλήνων, αλλά και από τη συγκίνηση που είχαν προκαλέσει οι ελληνικές επιτυχίες.** Βεβαίως, υπήρχαν και κάποιοι που, ενώ παρουσιάζονταν ως φιλέλληνες, συμπεριφέρονταν τυχοδιωκτικά ενδιαφερόμενοι μόνο για χρήματα και αξιώματα.

Ο φιλελληνισμός πρόσφερε ενίσχυση τόσο οικονομική (χρήματα, εφόδια) όσο και ηθική (ποικίλες εκδηλώσεις συμπαράστασης). Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει στους φιλέλληνες που συμμετείχαν προσωπικά στον Αγώνα και στις προσπάθειες συγκρότησης κράτους. **Πολλοί από αυτούς σκοτώθηκαν πολεμώντας για την ελευθερία των Ελλήνων. Ιδιαίτερη αναφορά αξίζει στον Άγγλο λόρδο Μπάιρον που πέθανε στο πολιορκημένο Μεσολόγγι (1824).**

Προς την ίδρυση ανεξάρτητου ελληνικού κράτους (1826-1830) Μετά το 1826 οι Δυνάμεις φαίνονταν αποφασισμένες να λύσουν το ελληνικό ζήτημα. Η ιουλιανή συνθήκη του Λονδίνου (6 Ιουλίου 1827: Αγγλία, Ρωσία, Γαλλία) προέβλεπε την ίδρυση αυτόνομου ελληνικού κράτους. Η άρνηση του σουλτάνου να αποδεχτεί αυτή τη ρύθμιση προκάλεσε την ένοπλη επέμβαση των Δυνάμεων: στη ναυμαχία του Ναβαρίνου (8 Οκτωβρίου 1827) οι στόλοι της Αγγλίας, της Ρωσίας και της Γαλλίας συνέτριψαν τον τουρκοαιγυπτιακό στόλο.

Η νέα τουρκική ήττα στον ρωσοτουρκικό πόλεμο που ακολούθησε (1828-1829) υποχρέωσε τον σουλτάνο να αποδεχτεί όλες τις μέχρι τότε αποφάσεις των Δυνάμεων σχετικά με το ελληνικό ζήτημα (συνθήκη της Αδριανούπολης, 14 Σεπτεμβρίου 1829). Καθώς η Ρωσία φαινόταν έτοιμη να αποκομίσει μόνη της όλα τα διπλωματικά οφέλη από τη διευθέτηση του ελληνικού ζητήματος, η Αγγλία και η Γαλλία πρότειναν τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου ελληνικού κράτους. Πράγματι, στις 22 Ιανουαρίου / 3 Φεβρουαρίου (ν.η.) 1830 υπογράφηκε από την Αγγλία, τη Ρωσία και τη Γαλλία

3. Η ελληνική επανάσταση στην πολιτική πραγματικότητα της εποχής της

Μόνο μία από τις επαναστάσεις του 1820-1822 κατόρθωσε να επιβληθεί, και αυτό αποδίδεται εν μέρει στην επιτυχία της να πάρει μορφή γνήσιας λαϊκής επανάστασης και στην ευνοϊκή διπλωματική κατάσταση: ο ελληνικός ξεσηκωμός του 1821. Η Ελλάδα, συνεπώς, έγινε **πηγή έμπνευσης του διεθνούς φιλελευθερισμού [...]**.

E.J. Hobsbawm, *Η εποχή των επαναστάσεων*, μτφρ. Μ. Οικονομοπούλου, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1990, σ. 159.

2. Carneray, *Η ναυμαχία του Ναβαρίνου*.

